

שיעור הלכתי שבועי מפי מורנו ורבנו
הרה"ג דוד שלום נקי שליט"א
מו"צ ומחבר סדרת הספרים "בהלכה ובאגדה"

השיעור בימי ראשון בשעה 18:00
בבית המדרש "חזון עובדיה" דימונה

והתענג בדשן

"והתענג בדשן נפשכם, חטו אֲזַנְכֶם וּלְכוּ אֵלַי, שְׁמַעְנוּ וְנִהְיֶי נַפְשְׁכֶם" (וישעיה נה ב)

גיליון 233

סדר פדיון הבן לשליח - ג' מסרים וחיזוקים נפלאים

תמיד". "רְאֵה חַיִּים עִם אִשָּׁה אֲשֶׁר אֶהְבֶּת". "מתנה על מנת להחזיר, שמה מתנה". הדין בלולב, בפדיון הבן, בתרומה לכהן, בקידושין, בפריעת חוב, בנתינת צדקה. ג' פירושים למה אסור לכהן לסייע בבית הגרנות: א. מתנות כהונה לכבוד ולתפארת, כדרך שנושאים התשורות למלכים הגדולים. ב. מתנות כהונה בתורת מתנה ולא בתורת שכר מלאכה. ג. גורם הפסד לשאר כהנים. ביאור הנהגת רבי טרפון ורבי חנינא בפדיון הבן. העיקר שתהיה גמירות דעת לאב שלא יחזור אליו הכסף. קושיית הכסף משנה על הרמב"ם ושני תירוצים. הלכה למעשה, והדין בספק בכור.

תקציר השיעור הקודם

א. בסייעתא דשמיא נמשיך היום עוד כמה דברים בהקשר למה שדברנו

של תורה וקדושה ויראת שמים טהרה, כי כשהראש בריא ויודע להתכופף לגדולי ישראל, ולא מתבלבל ממה יגידו וכו', הכל הולך טוב. [המעוניינים בהדרכה מקצועית ביותר ככל נושא השידוכים, ניתן לפנות למכון "בנין הבית היהודי", טלפון 998-5632-02 שלווחה 9.]

וכבר אמר החכם מכל האדם (קהלת יב יג יד): "סוף דְּכָר הֵכֵל נִשְׁמָע, אֶת הָאֱלֹקִים יָרָא נָאֵת מִצְוָתוֹ שְׁמוֹר, כִּי זֶה כָּל הָאֵדָם. כִּי אֶת כָּל מַעֲשֵׂה, הָאֱלֹקִים יָבֵא בְּמִשְׁפָּט עַל כָּל נֶעְלָם, אִם טוֹב אִם רָע". ולכן, כשם שכל אדם ירא שמים זהיר במעשיו שחלילה לא יכשל בעוון כלשהו של חילול שבת או בעוון ברכה לבטלה או במאכל לא כשר וכיוצא בהם, הוא הדין שעליו להיזהר גם בהלכה זו של "זמן הנישואין" אימתי הזמן הנכון, כי כמה וכמה השלכות קשות של עבירות חמורות של עונשי כרת וסקילה יכולות להיגרר ממנה, וכמו שהבאנו בחוברת "דעת התורה בגיל הנישואין", סיפורים קשים ומסמרי שיער שהיו בעונות הרבים.

הנה בשבוע שעבר מסרתי שיעור באיזו ישיבה, לאחר השיעור ניגש אלי בחור ואומר לי, כבוד הרב תתפלל עלי שלא אפול בניסיונות ב"בין הזמנים". תדעו לכם, לצערנו הרב זוהי המציאות המרה והקשה מאוד, אינני יודע מה יענו ביום הדין כל אותם שמונעים את תלמידיהם מלהתחתן בצעירותם, וכי משהו חושב שהקדוש ברוך הוא לא ישאל אותם על זה? הרי כמו שברור שהורים שלא חינוכו את בניהם לתורה ויראת שמים, איז לאחר אריכות ימים ושנים ישאל אותם הקדוש ברוך הוא, הרי נתתי לכם נשמות טהורות בידי, מה עשיתם איתם? למה לא חינוכתם אותם לתורה ולמצוות? גם כאן אותו דבר, הרי הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פרק א הלכה ב) כותב, "ושנתם לבניך", מפי השמועה למדו בניך אלו תלמידך, שהתלמידים קרואים "בנים". וההורים מפקידים את בניהם בישיבות הקדושות, לא רק כדי שילמדו ללמוד, אלא כדי שתהיה להם יראת שמים טהורה בקדושה ובטהרה, ואם חלילה הרבנים לא יתנו דעתם על הניסיונות הקשים והמרים שמצויים ברחוב, הרי ברור שלאחר אריכות ימים ושנים, ישאל אותם הקדוש ברוך הוא, למה לא דרבנתם אותם שיתחתנו מהר?! הרי בדרך זו היתה להם פת בסלם, והם היו נעשים יראי שמים ולומדים תורה בקדושה ובטהרה. וכמו שאמרנו חז"ל במסכת יומא (עב ע"ב) על הפסוק (תהלים יט י): "רְאֵה ה' טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לְעֵד", זה הלומד תורה בטהרה - שנושא אשה ואחר כך לומד תורה. ולמצער,

מבצע הפצת חוברת "דעת התורה בגיל הנישואין" בעיצומו. אין חידושים כלל, רק להזכיר הנשכחות ולעורר הישגות. וכי הקדוש ברוך הוא לא ישאל: למה לא דרבנתם אותם שיתחתנו מהר?! למה לא הרביתם יראי שמים שיעסקו בתורה בקדושה ובטהרה?! "רְאֵה ה' טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לְעֵד", זה הלומד תורה בטהרה - שנושא אשה ואחר כך לומד תורה. סיפור מפחיד!!! "כל הגדול מחברו, יצרו גדול ממנו". מי זה שעבר עבירות קשות ולבסוף נעשה תנא. "אֵילַת אֲהָבִים וַיַּעֲלֵת חוֹ, דְּדִיָּה יָרוּךְ בְּכָל יֶעֶת, בְּאֶהְבֶּתָה תִּשְׁגָּה

¹ הייתי רוצה לפתוח בדבר מעניין, בשבוע שעבר אמרנו (עיי' גיליון 232 סוף הערה 1) שישנם כמה צדיקים שלקחו על עצמם תרומה של כמות חוברות "דעת התורה בגיל הנישואין" על מנת לחלקן ביעקב ולהפיצן בישראל אצל הבחורים היקרים, ולכן המעוניינים לחלק בישיבות "בין הזמנים" לבחורים על מנת ללמוד, יפנו במייל או בטלפון: 05341-65051, ויזכו להיות שותפים בריבוי עסק התורה בעולם מתוך קדושה וטהרה בלי חלילה הרהורי עבירה ודברים בטלים, וכמו שמרן זיע"א היה אומר שדף גמרא אחד שאחרי החתונה שווה הרבה הרבה דפים של לפני החתונה, כי אין להשוות לימוד תורה בקדושה ובטהרה ללימוד אחר. [גם המעוניינים לתרום חוברות [5 ש"ח לחוברת], תבוא עליהם ברכת טוב. ע"ש. וברוך השם, תהילות לאל כבר כמה וכמה אברכים יקרים שאכפת להם מטהרת וקדושת עם ישראל זכו לקחת חלק בהפצה של החוברת "דעת התורה בגיל הנישואין", וחילקו עוד בשבוע שעבר לפני סיום הזמן בכמה וכמה ישיבות, ועוד לוקחים לחלק ולהפיץ בישיבות "בין הזמנים", אשרי חלקם ומה נעים גורלם של הזוכים לעורר את הנשכחות, כי ברור שלא התחדשו בחוברת זו חידושים כלל ועיקר, אלא בסך הכל באים אנו להזכיר את הנשכחות, ולעורר את הישגות, ולהגיש לבחורים ולהורים היקרים יראי השם, דברי אלוקים חיים מפי חז"ל הקדושים ועד גדולי הדורות האחרונים אשר מפיחים אנו חיים. ואשרי מי שיראת שמים עומדת לנגד עיניו, ואכפת לו להרבות כבוד שמים, ולוקח את הדברים לתשומת ליבו וזוכה ומזכה את חבריו ומכיריו, מה טוב חלקו ומה נעים גורלו, מחלקו יהיה חלקנו.

כי צריך לדעת שבעונות הרבים אצל רבים מבחורי ישראל השכיחו את דברי חז"ל הקדושים במסכת אבות (פרק ה משנה כא): "בן שמונה עשרה לחופה", ואת הגמרא בקידושין (כט ע"ב): בן עשרים שנה ולא נשא אשה, כל ימיו בהרהורי עבירה. ואמר רבי ישמעאל: עד עשרים שנה יושב הקדוש ברוך הוא ומצפה לאדם אימתי ישא אשה, כיון שהגיע עשרים ולא נשא, אומר: "תיפח עצמותיו". ונראה מהם שכאילו חלילה בטלו דברי חז"ל הללו, ועבר עליהם חוק ההתיישנות. ומחדירים בתלמידיהם שכביכול השתנו הדורות, וכאילו בזמנינו דברי חז"ל הללו חלילה לא מעשיים. אך בוודאי שדברים אלו אסור אפילו להעלותם על הדעת, וכבר הבאנו מפורשות שכל דבריהם נגד כל גדולי ישראל ללא יוצא מן הכלל. ובעזרת השם על ידי הדרכה טובה ונכונה לחתן ולכלה, ימצאו את שביל הזהב ויקימו בית

בשיעורים הקודמים, בזה שגילו לאחרונה שישנם יהודים בכורים שלא פדו אותם בקטנותם, ומצאנו בכורים שחלקם בוודאי לא נפדו וחלקם ספק אם נפדו. והבאנו מחלוקת מרן החיד"א והגאון בעל שבות יעקב, אם יש ענין לפדות ספק בכור, כי לכאורה "המוציא מחברו עליו הראיה", וכל שאין ראיה ברורה אי אפשר להוציא מהכהן. ולמסקנא כתב החיד"א, שבוודאי שיש ענין להחמיר ולפדות ספק בכור. אלא שכאן הבכור שואל, למה אני אתן מספק סכום חמשה סלעים, כשמעיקר הדין כולם מודים שאני פטור.

"מתנה על מנת להחזיר, שמה מתנה"

ב. ובאמת שיש פתרון לספק בכור לפדותו בלי לתת לכהן את חמשת הסלעים במתנה שיהיו שלו, אלא שיתן לו אותם ב"מתנה על מנת להחזיר". וראשית, נקדים מה זו "מתנה על מנת להחזיר". בגמרא מסכת סוכה (מא ע"ב) אמרו: "מתנה על מנת להחזיר, שמה מתנה". ביאור הדברים: נאמר בתורה (ויקרא כג כ) לגבי מצות לקיחת ארבעת המינים בחג הסוכות: "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, פְּרִי עֵץ הָדָר, כַּפֹּת תְּמָרִים, וְעֶנְף עֵץ עָבֹת, וְעֶרְבֵי נָחַל". ודרשו חז"ל: ולקחתם "לכם" - משלכם, למעט את השאול ואת הגזול. כלומר, שהקפידה התורה שארבעת המינים יהיו של האדם עצמו דוקא, ואינו יוצא ידי חובה במינים שלקח בהשאלה ממישהו אחר, וכל שכן שלא יצא ידי חובה אם גזל את המינים מאדם אחר. ומכאן למדו חכמים, שאין אדם יוצא

לא הייתם מפריעים להם להתחתן מוקדם, אבל עכשיו שמנעתם מהם להתחתן מוקדם, והפחדתם אותם בכל מיני גזירות קשות ורעות, והטלתם עליהם כל מיני סנקציות למיניהם, תראו מה נהיה עם רבים רבים מהם.

וכבר הבאנו ציטוטים כמה וכמה פעמים (עיין גיליון 230 הערה 1 ועוד) ממה שמרן זצ"ל אמר, שראש ישיבה שיימאר לתלמידיו שלא יתחתנו, אין לו ראת שמים! ואסור לשמוע לו! ועתיד ליתן את הדין!!. והגרא"ל שטיינמן אמר, שבכל הישיבות אם היו נותנים לבחורים להתחיל שידוכים מגיל 18, זה היה מונע 90% מההתדרדרות הרוחנית שהם בדרך כלל בחורים שמגיעים מהישיבות הטובות ביותר. ועוד אמר, שהמונעים מהבחורים להתחתן או לא להגיע לחתונה, לא קיבלו היתר משום "גדול" להתנהג כך, וזה "פשע" שאוסרים על בחורים להתחתן בגיל צעיר, ולצערנו היו שאסרו על בחורים להתחתן, ולבסוף נכשלו בעבירות חמורות. ועל פי רוב כוונתם של חלק גדול מראשי הישיבות, שדואגים אם יתחתנו צעירים, תהיה להם ישיבה קטנה. אבל זה לא בסדר, וכי ראש הישיבה הוא בעל הבית על היצר הרע של הבחור? ולכן אף אם יצטרכו לסגור את הישיבה מחמת כן, עדיף שיסגרו ושלא תהיה ישיבה, מאשר לעבור על התורה, כי צריך קודם לקיים את ציווי התורה. ע"ש. ומי יתן את הדין על כל הבחורים שנשרו, ועל כל אותם שבעונות התקלקלו וירדו לדיוטא התחתונה עד שהשתתפו בשנה שעברה במסיבה של גהינם בעזה, וחלקם נשרפו חיים, השם ירחם ויציל.

עכשיו תקשיבו טוב, תתפסו את הכסא חזק, ואספר לכם סיפור שעיני ראו ולא זר באחת הנסיעות שנסעתי בערי המרכז לפני איזה זמן. הרכב נעמד באחד הרמזורים, ועל ידינו עצר רכב מרשים עם רעש וצלצולים, ובתוכו היו שני בחורים חילונים צוחקים בקול קולות וכו', כשראיתי ככה, מיד הוצאתי שתי חוברות "שבת", ואמרתי לנהג: אח שלי, קח לך חוברת יפה על השבת. מעניינת עם תמונות... ותן גם לחבר שלך. הוא לקח בשמחה, ואז הוא אומר לי, אל תסתכל עליו ככה, אנתו יודעים הכל, למדנו בישיבות... ממש נדהמתי, אמרתי לו, אז איך נהייתם ככה? הוא ענה לי, אתה יודע, החיים הם לא קלים. ואז תשמעו טוב מה הוא שואל אותי, "ומה עם מי שמאחורה, וכי לה לא מגיע חוברת? אז מה אם היא גויה, אנחנו נגיד אותה?!"... נתתי לו עוד חוברת, אבל נתחמץ לבכי, עד כדי כך, לרדת למטה למטה, גויה... השם ירחם ויציל. זה מה שאמר הרב שטיינמן, כשאוסרים על בחורים להתחתן, נכשלים בעבירות חמורות. מה נענה ומה נאמר, מה נדבר ומה נצטדק.

אחי ורעי היקרים והאהובים, חז"ל אומרים (סוכה נב סע"א): "כל הגדול מחברו, יצרו גדול ממנו". כלומר, מי שהוא גדול יותר מחברו, כלומר שיש לו נשמה גבוהה יותר, תדע לך שיש לו צימאון ותאוה יותר, כי הנשמה שלו גבוהה ודורשת יותר, לכן הוא צריך להיזהר ביותר. ואדרבה, אם הוא ינווט את כוחותיו למקום הנכון, וימלא את תאוותיו בתורה ובמצוות הוא יזכה לצמח, לגדול ולפרוח, ולהיות אילנא רבירבא. כי עיקר היצר של האדם, לא בגניבות ולא בחילולי שבת וכו', אלא בדברים בטלים של תאוות ואיסורים, כמפורש בזוהר הקדוש (פרשת ויקרא דף טו ע"ב): "כֹּד סָגִיא יִצְרָא בִּישָׁא בְּבִר נֶשׁ, לֹא סָגִי אֱלָא בְּאִינוּן עֲרִיין". פירוש, כאשר נתגבר היצר הרע באדם, אינו מתגבר אלא באיסורי עריות. לכן כשאנחנו רואים אדם שיש לו כוח תאוה גדול יותר, זה מכיוון שיש לו שורש רוחני קדוש וגבוה יותר. ואדרבה, דווקא שם טמון כוח הצמיחה והגדילה שלו, שאם הוא יתמודד ויכבוש את היצר שלו, תהיה לו סייעתא דשמיא לצמח ולגדול יותר ויותר. וכבר כתב הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פרק כב הלכה כא): לעולם יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה, וירחיב דעתו בחכמה, שאין מחשבת עריות מתגברת על האדם אלא בלב פנוי מן החכמה, ובחכמה הוא אומר (משלי ה ט): "אִלְמֵלֶת אֲהָבִים וַיַּעַלְתָּ חַן, דִּדְךָ יִרְדָּה בְּכָל יָגֶת, בְּאֲהָבָתָה תִּשְׁנֶה תְּמִיד". (עיין מסכת עירובין נד ע"ב) [ועיין למרן החיד"א בספרו לב דוד (פרק כ) שביאר בהרחבה, למה היצר הרע מתגבר בתלמידי חכמים יותר מכולם. ע"ש].

ידי חובתו ביום טוב הראשון של חג בלולבו של חברו, אלא אם כן נתנו לו במתנה. ומעשה ברבן גמליאל ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא, שהיו באים בספינה, ולא היה לולב אלא לרבן גמליאל בלבד שקנאו ב-1,000 זוז. נטלו רבן גמליאל ויצא בו, ונתנו לרבי יהושע במתנה [על מנת להחזיר], נטלו רבי יהושע ויצא בו, ונתנו לרבי אלעזר בן עזריה במתנה [על מנת להחזיר], נטלו רבי אלעזר בן עזריה ויצא בו, ונתנו לרבי עקיבא במתנה [על מנת להחזיר], נטלו רבי עקיבא ויצא בו והחזירו לרבן גמליאל. מכאן למדנו שמתנה על מנת להחזיר נחשבת מתנה, ולכן די בנתינה כזו כדי שיחשב הלולב של המקבל ויצא בזה ידי חובתו במה שאמרה תורה "ולקחתם לכם" משלכם. אלא שברור שאין המתנה חלה אלא אם כן קיים את התנאי והחזירו, אבל מי שקיבל לולב מחברו במתנה על מנת שיחזירה לו, ולבסוף לא החזירו לו, לא יצא ידי חובתו, כי לא התקיים התנאי, ונמצא שנטל לולב שאינו שלו.

מתנה על מנת להחזיר בפדיון הבן

ג. לאור זה, יש לדון במי שנתן את דמי הפדיון לכהן במתנה על מנת להחזיר, האם קיים מצות פדיון הבן או לא? והנה בגמרא מסכת קידושין (ו"ע ע"ב) אמרו, האומר לחברו קח לך מנה [מאה זוז] על מנת שתחזירה לי, לגבי קניית

וכבר ראינו בגמרא מסכת בבא מציעא (פה ע"א) מעשה מצמר, יום אחד נקלע רבי יהודה הנשיא לעירו של רבי אלעזר בנו של רבי שמעון בר יוחאי לאחר שכבר נפטר, ושאל אותם: אם יש לו בן לאותו צדיק [רבי אלעזר]? אמרו לו: יש לו בן, אבל בעוונות הוא יפה תואר מאוד ונכשל בעבירות חמורות מאוד. לקח אותו רבי וסמך אותו שיקראו לו "רבי", כדי לעודדו ללמוד תורה, ומסר אותו לדודו אחי אמו רבי שמעון בן איסי בן לקוניא, כדי שילמד אותו תורה. והנה בהתחלה כל יום היה אומר לדודו, אני רוצה לחזור לעירי. אמר לו דודו, לא כדאי לך לחזור, למה? כי אם אתה תתאמץ ותישאר ללמוד, יעשו ממך "חכם", ויפרסו עליך חופת זהב, ויקראו לך "רבי". אמר לו, שכנעת אותי, אני כבר לא רוצה לחזור לעירי. וברוך השם ישב ועסק בתורה עד שעלה דרגה ונכנס לישיבתו של רבי ללמוד שם תורה. באחד השיעורים, פתח הבן את פיו בחכמה, ופתאום הבחין רבי בקול מוכר, אמר: זה הקול דומה לקולו של רבי אלעזר ברבי שמעון. אמר לו, זה אכן בנו. קרא עליו רבי את הפסוק (משלי יא ז): "פִּרְי צִדִּיק עֵץ חַיִּים, וְלֶקֶח נֶפֶשׁוֹת חָכִים". "פרי צדיק עץ חיים" - זה רבי יוסי ברבי אלעזר ברבי שמעון, שהוא בנו ופריו של צדיק. "ולקח נפשות חכם" - זה רבי שמעון בן איסי בן לקוניא, שלימדו תורה וכאילו קנה אותו לבן. והנה כשנפטר רבי יוסי הזה, הביאו את מיטתו לפתח המערה של אביו רבי אלעזר, כדי לקבורו שם. אבל היה נחש שהקיף את המערה ולא נתן להם להיכנס. אמרו לו לנחש: נחש, נחש, פתח פִּיךָ, ויכנס בן אצל אביו! לא רצה הנחש לפתוח את פיו שיוכלו להיכנס למערה. כסבורים העם לומר: שכנאה שרבי אלעזר היה גדול מבנו בתורה, ולכן לא הסכים הנחש לפתוח את פיו. יצאה בת קול מן השמים ואמרה להם: לא מפני שזה גדול מזה, אלא שזה היה בצער מערה, וזה לא היה בצער מערה. דהיינו רבי אלעזר היה לו צער מערה, שהתחבא עם אביו במערה של עשרה שנה מפחד הרומאים, אבל בנו לא היה לו צער מערה, ולכן לא זכה להיקבר עמו. ע"כ.

המעשה הזה מלמד אותנו בעליל, מה זה "כל הגדול מחברו, יצרו גדול ממנו", ואדרבה דווקא בגלל שהוא כזה גדול עם נשמה כזו גבוהה, ממילא היצר התלבש עליו דווקא בדברים החמורים והקשים והמרים הללו, שהם הם עיקר הניסיונות של האדם, ובהם הוא חפץ להמיתו ולהפילו למטה למטה. אך כאשר האדם זוכה להתעשת ולתפוס את עצמו, ומיד הוא מנווט את תאוותיו ורצונותיו ושאיפותיו לעסק התורה כדת, מיד הוא רואה שכל ההבלים בורחים ממנו, ואין לו את השטויות שהיו לו לפני כן בראש, כי התורה ממירה לו אותם לדברי קדושה וטהרה, כמו שנאמר (קהלת ט ט): "רָאָה חַיִּים עִם אִשָּׁה אֲשֶׁר אָהַבְתָּ", ופירשו בגמרא קידושין (ל ע"ב) לאחד הפירושים שהכוונה היא על התורה, וכן נאמר: "בְּאֲהָבָתָה תִּשְׁנֶה תְּמִיד". וכבר רמזו בזה מהגמרא בשבת (כב ע"א) מאי דכתיב (בראשית לו כד): "וַיִּבְרָךְ יְקֹוֹם אֶת בְּנֵי יוֹסֵף, מִמִּשְׁמַע שְׁנֵאמֶר 'וְהַבּוֹר רִיק' אֵינִי יוֹדֵעַ שָׁאִין בּוֹ מִיָּם? אֵלֶּא מִיָּם אֵין בּוֹ, אֲבָל נַחֲשִׁים וְעַקְרָבִים יֵשׁ בּוֹ. ע"כ. והיינו, שהבור הוא המוח והלב של האדם, שכאשר הוא ריק מתורה ומיראת שמים, ממילא נחשים ועקרבים בו, יש בו דעות משובשות, מקולקלות, תאוותניות וכו' וכו', אבל אם יכניס בהם תורה ויראת שמים וטהרה, ממילא הוא נטהר, וכמו שכותב הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פרק כב הלכה כא), ויפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה, וירחיב דעתו בחכמה, שאין מחשבת עריות מתגברת בליבו של אדם, אלא בלב הפנוי מן החכמה. ע"ש.

תהילות לאל יתברך, שבחורים רבים שלמדו בחוברת "דעת התורה בגיל הנישואין" נכנסו הדברים אל ליבם, והודו שלא ידעו הרבה מהדברים, ועתה נחשפו לדעת התורה האמיתית. והי צרונ שהקדוש ברוך הוא לא ימנע טוב להולכים בתמים, ויתקן את כלולו בעצה טובה מלפניו, וינחה אותנו בדרך אמת, ויודיק אותנו על דבר כבוד שמו, לעשות רצונו ויתברך כרצונו, לזכות ללמוד תורה מתוך קדושה וטהרה. וכמו שהבאנו מחז"ל במסכת יומא (שם), שהנושא אשה ואחר כך לומד תורה, הריהו לומד תורה בטהרה. והי צרון שכל הבחורים היקרים יזכו להתחתן במהרה בשמחה כדת וכהלכה, בקדושה ובטהרה, אמן ואמן.

קרקע שהיא נקנית ב"כסף", הרי זה קנה, כי סוף סוף הוא קיבל כסף.² וכן אם נתן האב חמשה סלעים לכהן בשביל פדיון בנו על מנת שיחזירם לו, בנו פדוי. וכן בתרומה, אם נתן פירות של תרומה לכהן על מנת שיחזירם לו, יצא ידי חובה והפירות מופרשים. ורק לגבי קידושי אשה, אם נתן לה שווה פרוטה על מנת שתחזיר לו, אינה מקודשת. ע"ש.

ההבדל בין פריעת "חוב" ונתינת "צדקה" ל"פדיון הבן"

ד. אלא שבאמת יש להבין, הרי ברור שלא שייך לפרוע חוב לחברו במתנה על מנת להחזיר, ופדיון הבן לכאורה הוא גם כן כעין "חוב" שהטילה התורה על האדם לתת לכהן, ואיך תועיל בו מתנה על מנת להחזיר? וכמו כן, ברור שאם אדם יתן לעני "צדקה" על מנת להחזיר, לא קיים בזה מצות צדקה, ומה שונה לכאורה חוב וצדקה מפדיון הבן?! וצריך לומר שיש הבדל בין פריעת "חוב" ונתינת "צדקה" ל"פדיון הבן", כי בפריעת חוב לא די בעצם נתינת המעות, אלא צריך שהמעות בפועל יהיו שייכים למלווה לגמרי שכמו שהוא הוציא ממון מכיסו, כך צריך להחזיר לו ממון לכיסו, וכעין מה שאמר שם בגמרא, שאי אפשר לקדש אשה במתנה על מנת להחזיר, וביאר הרמב"ם כי יש חיסרון בעצם הנתינה כי צריך שהמעות יהיו שייכים לה לגמרי, וכמו שכתב (הלכות אישות פרק ה הלכה כד), האומר לאשה הרי את מקודשת לי בדינר זה על מנת שתחזיריה לי, אינה מקודשת בין החזירה בין לא החזירה, שאם לא החזירה הרי לא נתקיים התנאי, ואם החזירה "הרי לא נהנית ולא הגיע לידה כלום". ע"כ. נמצא שצריך שבפועל יגיעו המעות לידה ויהיו שלה לגמרי שתוכל ליהנות מהם, והוא הדין בפריעת חוב שצריך שבפועל יגיעו המעות לידו שיוכל לעשות בהם כרצונו. וכמו כן בנתינת צדקה, שכל המטרה שהעני יקבל את המעות ויוכל ליהנות ולהשתמש בהן, אבל אם יתן לו על מנת להחזיר, הוא לא ינה מהן ולא כלום, לכן בוודאי שבכל כיוצא בזה לא תועיל מתנה על מנת להחזיר. לא כן בפדיון הבן, שאין זה ככל פריעת חוב שהיא תמורת ההלוואה, אלא רובץ על האב חיוב "נתינה" מהתורה של חמשה סלעים לכהן, וכיון שלפי כללי ההלכה יש כאן מעשה נתינה, הריהו יוצא ידי חובה.

מתנה על מנת להחזיר בתרומת פירות לכהן

ה. והוא הדין גם בהפרשת "תרומה" שנותן לכהן את הפירות במתנה על מנת שיחזיר לו את הפירות, שהפירות מופרשים, כיון שהיה כאן מעשה של נתינה לכהן, וצריך הכהן להחזיר את הפירות לישראל, והם שייכים לישראל. אלא שברור שמה שהם שייכים לו, זה רק לענין שיוכל למכור את הפירות לאיזה כהן שירצה, אבל לא לענין שיוכל לאוכלם חלילה, כי הפירות הללו יש בהם דין "תרומה" לכל דבר, שהיא "קודש", רק שמתחילה היתה התרומה ממון כהנים ולא היה יכול למכרה, כיון שמתנות כהונה או לוי [מעשר ראשון] וכן מעשר עני אסור למכור אלא רק ליתן, שנאמר (דברים כו יב): "וְנִתְּנָהּ לְלֹוֹי לְגֵר לִיתֹום וְלְאִמָּנָה", לשון "נתינה" (בבא מציעא יא ע"ב), אבל עכשיו שהוא נתן את התרומה לכהן על מנת להחזיר, נמצא שבפועל הוא קיים את מצות הנתינה, ומעתה אין התרומה ממון כהנים אלא ממון שלו. וכן כתב במפורש רבנו חננאל בן שמואל (קידושין שם): אם נתן את התרומה לכהן על מנת שיחזירה לו, יצא ידי נתינה, ומחזירה לישראל, ומוכרה הישראל לכהן אחר והדמים שלו, ואין לו רשות לאכלה, שאף על פי שיצא ידי נתינה לכהן, לא יצאה התרומה לחולין.

רק מרצונו של הכהן

ו. ומכל מקום ברור שכל מה שהגמרא אמרה שמועילה מתנה על מנת להחזיר ב"פדיון הבן", היינו דוקא במקרה שהסכים הכהן לקבל את דמי הפדיון במתנה על מנת להחזיר, שאז באמת התקיימה כאן מצות "נתינה" של התורה. אבל אם לא הסכים הכהן לקבל על מנת להחזיר, אלא רוצה

שהחמשה סלעים שהתורה זיכתה לו ישארו אצלו במתנה גמורה, נמצא שלא היה כאן בכלל מעשה של נתינה, אם כן בוודאי שאינו פדוי, שהרי לא נתן לכהן ולא כלום, ופשוט. (עיין קובץ שיעורים ושיעורי הגר"ש רחובסקי קידושין שם)

א. מתנות כהונה לכבוד ותפארת

ז. והנה בגמרא (קידושין שם) מבואר, שבתרומה לכהן אף שיצא ידי נתינה במתנה על מנת להחזיר, אך עדיין אסור לעשות כן לכתחילה, מפני שנראה כ"כהן המסייע בבית הגרנות". פירוש הדברים: כהן זה שמקבל את פירות התרומה במתנה על מנת להחזיר, נראה כמו כהן שעוזר לבעלים לדוש ולזרות את התבואה בעודה בגורן בשדה, כדי שלאחר מכן שהתבואה תתחייב בתרומות ומעשרות, הם יתנו דווקא לו את התרומה ולא לכהן אחר. והרי קיימא לן שאסור לכהנים לסייע לבעלים כדי לקבל מהם לאחר מכן את התרומה, משום שיש בזה כמו זלזול והעלבה ובזיון במתנות הכהונה, כי ציווי התורה לתת לכהנים את המתנות לכבוד ותפארת, דהיינו בדרך גדולה וחשיבות, ולא כמלחין פינכי [מלקק קערות] (עיין פסחים מט ע"א), וכמו שאומרת הגמרא במסכת בכורות (כו ע"ב): הכהנים והלוויים והעניים המסייעים בבית הגרנות, אין נותנים להם תרומה ומעשר בשכרם, ואם עושים כן, חיללו, ועליהם הכתוב אומר (מלאכי ב ח): "שְׁחַתְּם בְּרִית הָלֹוִי", כלומר, בזיתם את בריתי עם שבט הלוי. ואומר (במדבר יח לב): "וְאֵת קֶדְשִׁי בְּנִי יִשְׂרָאֵל לֹא תַחֲלֹלוּ וְלֹא תִמְוֹנוּ".³ וכך כותב הרמב"ם (הלכות תרומות פרק יב הלכה יח, ט): אסור לכהנים וללוויים לסייע בבית הגרנות כדי ליטול מתנותיהם, וכל המסייע חילל קודש השם, ועליהם נאמר: "שְׁחַתְּם בְּרִית הָלֹוִי", ואסור לישראל להניחו שייסיעו, אלא נותן להם את חלקם בכבוד. נתן תרומה לכהן על מנת להחזירה יצא ידי נתינה, ואסור לעשות כן מפני שנמצא כמסייע בבית הגרנות, וכן אסור להם שיחטפו תרומות ומעשרות, ואפילו לשאול חלקם בפייהם אסור, אלא נוטלים בכבוד, שעל שלחן המקום הם אוכלים ועל שלחנו הם שותים, ומתנות אלו להשם הם, והוא זיכה להם שנאמר (במדבר יח ח): "וְאֵנִי הֵנָּה נֹתֵנִי לָךְ אֶת מִשְׁמַרְתְּ תְּרֹמֹתַי". ע"כ. גם בפירוש המשניות כתב הרמב"ם (בכורות פרק ד משנה א), שכל מתנות כהונה אסור ליתן לכהנים, אלא על דרך הכבוד וההתקבצות לפני השם, כדרך שנושאים התשורות למלכים הגדולים, וכבר בארנו אמרו יתעלה "לְמַשְׁחָה בָהֶם" לגדולה. ע"ש.

ב. מתנות כהונה בתורת מתנה ולא בתורת שכר

ח. והנה רש"י במסכת ערכין (כח ט"ז) כתב, כהן המסייע בבית הגרנות כדי שיתנו לו תרומותיו בשכרו, נמצא שאינו מקבל בתורת תרומה אלא בתורת שכר. גם במסכת תמורה (ח ע"ב) כתב, כהן המסייע בבית הגרנות לזרות ולעמר כדי שיתנו לו התרומות, הרי זה חילול השם, שנראה כלוקח התרומה בתורת שכר. גם במסכת קידושין (ו ע"ב) כתב, שבשכר זה יתן לו שאר תרומותיו, וכהן זה כקונה תרומה בשכרו ומסייע בבית הגרנות שיתנו לו התרומה. גם במסכת בכורות (כו ע"ב) כתב, כהן המסייע בבית הגרנות, הרי זה דומה כמי ששוכרו ומצילו מן הטורח. ע"כ. ומבואר מדבריו שהבעיה בזה שמתנות הכהונה נראים כעין "מכירה", ואילו התורה אמרה "וְנִתְּנָה לְלֹוִי", לשון "מתנה". וכן מבואר ברבנו גרשום (שם ובמסכת תמורה ח ע"ב), הר"י מיגאש (הובא ברבנו חננאל בן שמואל קידושין ו ע"ב), פסקי הרי"ד (שם) ועוד. גם בחידושי הריטב"א (קידושין ו ע"ב, ובבא בתרא סג ע"א) כתב, כהן המסייע בבית הגרנות, אין חולקים לו תרומה, כי צריך שכר עבודתם [במקדש], ולא שכר מלאכתם. וכן כתב המאירי (קידושין שם ובבא בתרא קלד ע"א), ולענין תרומה אסור לכהן ליטלה על מנת להחזיר, שהדבר דומה כמי שעושה להיכנס עמו בחיבה כדי שיתן לו פעם אחרת במתנה גמורה, והדבר דומה לכהן המסייע לישראל בבית הגרנות, כדי שמתוך סיועו יהיה בעל הבית נותן לו תרומותיו, והתורה אמרה חלף עבודתכם ולא חלף שכרם.

אם יאמר לו ככה עד מחר, זה דברים בטלים ומבוטלים, כיון שהמוכר מתנגד לזה. ופשוט.

³ וכתבו התוספות בבכורות שם (ד"ה וכי תימא), שבאמת אין בזה עונש מיתה בידי שמים, אלא חמור עוון חילול הקדושים, שראוי להיענש עליו כל כך שקרוב הוא לעוון מיתה, חס ושלום. וכיוצא בזה כתבו התוספות שם (נד ע"א ד"ה ושני), שלא דוקא מיתה ממש אלא חומר העובר על איסור דרבנן כעין איסור מיתה, ונפקא מינה להלקותו יותר משאר מלקויות, או לקוברו בין רשעים גמורים. ע"ש.

² וזו לשון מרן בשלחן ערוך (חושן משפט סימן קצ סעיף ב): קרקע נקנה בכסף, כיצד, מכר לו בית או שדה ונתן לו כסף שווה פרוטה, קנה, ואין אחד מהם יכול לחזור בו. ואפילו נתן לו הכסף על מנת שיחזירה לו, קנה. ע"כ. והיינו כגון שרוצה לתת לו את הקרקע במתנה, אלא שעושה קנין "כסף", כדי שהקרקע תחשב שלו, אז די שיתן לו את הכסף במתנה על מנת להחזיר. או במקרה שעושה קנין "כסף", והמוכר סומך עליו שישלם לו הקונה בהזדמנות אחרת את מחיר הקרקע במתנה גמורה. אבל ברור שבסתם מכירת קרקע שהמוכר רוצה את הכסף שישאר אצלו, אז לא שייך שיאמר לו הקונה, אקנה ממך במתנה על מנת להחזיר, ואפילו

ג. גורם הפסד לשאר הכהנים

ט. אולם מהתוספות (בכורות נא ע"ב ד"ה הלך) והרא"ש (בכורות פרק ח סימן י) משמע, שהבעיה של כהן המסייע בבית הגרנות, מצד שהוא גורם הפסד לשאר הכהנים, שעל ידי שהוא מסייע, הם לא ירגישו בנוח, ויתנו דווקא לו את מתנות הכהונה. וכן מבואר בט"ז (יורה דעה סימן שו סק"א) שכתב, שהריהו כגוזל אחרים.

אין זה מן הראוי גם בתרומה וגם בפדיון הבן

י. על כל פנים למדנו שלא נכון שיקבל הכהן תרומה במתנה על מנת להחזיר, כיון שנראה שעושה זאת להרוויח לישראל, כדי שבפעם אחרת יתן לו הישראל את התרומה במתנה גמורה, ונמצא לשיטת הרמב"ם, שהוא מבזה את מתנות הכהונה שלא מקבלם בכבוד. ולשיטת רש"י, שבשכר זה שמחזיר לו יתן לו את שאר תרומותיו והריהו כקונה תרומה בשכרו. ולשיטת תוספות, על ידי שהוא מסייע לו לקבל ממנו תרומה על מנת להחזיר, פעמים אחרות יהיה דווקא לו את מתנות הכהונה, ונמצא שהוא גורם הפסד לשאר הכהנים. אמור מעתה, שהוא הדין והוא הטעם במתנה על מנת להחזיר בפדיון הבן, שאף על פי שיצא ידי חובת נתינה, כי מן הדין מתנה על מנת להחזיר שמה מתנה, אבל עדיין לא עשה נכון הכהן, כי בזה שהוא הסכים לקבל על מנת להחזיר, נראית כוונתו כדי שבפעם אחרת יתן לו הישראל מתנות כהונה אחרים כתרומה וכיוצא במתנה גמורה, והריהו ככהן המסייע בבית הגרנות ועובר משום "שחַתָּם בְּרִית הַלֵּוִי". וכן מפורש בתוספות, הרא"ש (שם), האגודה (קידושין פרק א סימן ו) ועוד.

כוונת האב והכהן יחד

יא. והנה בגמרא בכורות (נא ע"ב) אמרו, **תנו רבנן, נטלו** [הכהן מהאב את דמי הפדיון] **והחזירו לו** [לאב], **יצא. וכך היה מנהגו של רבי טרפון** [כהן היה], **שהיה נוטל ומחזיר. וכששמעו חכמים בדבר אמרו: קיים זה הלכה זו** [שאף שהחזיר, קיים מצות פדיון הבן]. **רבי חנינא הוה רגיל ושקיל ומהדר** [לוקח מהאב את דמי הפדיון ומחזיר לו], **חזייה להווא גברא דהוה קא אזיל ואתי קמיה, אמר ליה: לא גמרת ויהיבת מידעם, ביש, הילכך אין בנו פדוי**. [מספרת הגמרא שפעם אחת לאחר שפדה רבי חנינא את הבכור, הוא ראה את אבי הבכור שהולך ובא לפניו, כדי שיראהו ורומז לו בזה שיחזיר לו את הכסף. אמר לו רבי חנינא, כיון שניכר ממעשיך שלא גמרת בדעתך להקנות לי את דמי הפדיון, ולכן אתה מצפה שאחזיר לך את הדמים, אין בנך פדוי]. והקשו התוספות והרא"ש (שם), מה שונה מקרה זה של רבי חנינא שאין בנו פדוי, מהדין שלמדנו שבמתנה על מנת להחזיר בנו פדוי? ויש לומר שרבי חנינא מתחילה התכוון לזכות בחמשה סלעים בתורת מתנה לגמרי, ולא על מנת להחזיר, שהרי למדנו בקידושין שאסור לפדות לכתחילה במתנה על מנת להחזיר, ולכן כשהתברר לו שהאב לא נתן לו במתנה לגמרי, נמצא שרבי חנינא לא זכה בדמים בכלל, כי אין כאן שום מעשה "נתינה". וגם מה שהאב התכוון למתנה על מנת להחזיר, הרי רבי חנינא לא התכוון לזה, ונמצא שלא הביא לו כלום. לא כן, מה שהגמרא אמרה שבמתנה על מנת להחזיר בנו פדוי, היינו כשהאב נותן על מנת להחזיר, וגם הכהן מתכוון לזה.

העיקר שתהיה גמירות דעת לאב שלא יחזור אליו הכסף

יב. אלא שעדיין מקשים התוספות, תימה, כיון שרבי טרפון ורבי חנינא היו רגילים תמיד להחזיר את דמי הפדיון, נמצא לכאורה שמשחיתים הם את ברית הלוי, שיפסידו את שאר הכהנים שלא יפדו אלא אצלם, מפני

שרגילים הם תמיד להחזיר? וצריך לומר, כיון שבשעה שהאב היה נותן, הוא לא היה יודע אם יחזירו לו את הדמים או לא, כי לא היו אומרים לו כלום שזה על מנת להחזיר, הוי אומר שאם היו רוצים היו משאירים את הכסף לעצמם, לכן אין בזה משום "שחַתָּם בְּרִית הַלֵּוִי", כי סוף סוף באותה שעה הנתינה היתה נתינה גמורה, בגמירות דעת שלא יחזור אליהם הכסף. ולכן יכול להיות שהאב הזה פעמים אחרות יתן את מתנות הכהונה שלו לכהנים אחרים, שאין דרכם להחזיר. ולכן לא אכפת לנו מה שרבי טרפון ורבי חנינא היו מחזירים לאבא לאחר מכן. עוד מיישבים התוספות, שאפשר שרבי טרפון ורבי חנינא לא היו מחזירים אלא רק לאבות העניים, אבל לא לאותם שהיו נראים עשירים. ע"כ. לכן אין זה בגדר "שחַתָּם את ברית הלוי", כיון שעדיין העשירים יכולים לתת מתנות כהונה להאב למי שהם רוצים.

שני תירוצים בדברי הרמב"ם מקושיית הכסף משנה

יג. והנה לשון הרמב"ם (הלכות ביכורים פרק יא הלכה ח), **"ואם פירש ונתן לו האב על מנת להחזיר, הרי בנו פדוי"**. והקשה מרן הכסף משנה, הלוא בגמרא קידושין מסיים בה, **"ואסור לעשות כן מפני שנראה ככהן המסייע בבית הגרנות"**. ואיני יודע למה השמיטו רבנו. ע"כ. ומבואר שהוקשה לו למרן, למה לא כתב הרמב"ם שלא יעשה כן לכתחילה, וכמו שאמרו בגמרא לגבי נתינת תרומה לכהן. ובאמת שנראה ליישב שלעולם הרמב"ם בוודאי מסכים שלכתחילה לא יעשה כן, ולכן דיין בלשונו לכתוב לשון "דיעבד", **"ואם פירש ונתן לו על מנת להחזיר, הרי בנו פדוי"**, דוק מינה שאם עשה, מועיל, אבל לכתחילה לא יפדה על מנת להחזיר. שוב ראיתי שזכיתי לכוון לתירוצו של הגאון רבי יום טוב דאנון [חברו של הגאון הראשון לציון רבי יוסף חזן בעל החקרי לב] בפירושו "כבוד יום טוב" על הרמב"ם (שם ד"ה ודע). והגאון בעל פרי חדש בחידושי "מים חיים" על הרמב"ם (שם) כתב, ואפשר שסמך על מה שכתב בהלכות תרומות (פרק יב הלכה יח, יט), ושם כתב בבירור שאסור לתת לכהן במתנה על מנת להחזיר, שאין לך מסייע גדול מזה. ע"ש⁴.

פסק ההלכה

יד. ולהלכה פסק מרן בשלחן ערוך (סעיף ח), לא יתן האב לכהן את הפדיון במתנה על מנת להחזיר, אלא במתנה גמורה. ואם נתן במתנה גמורה, ורצה הכהן להחזירם לו, הרשות בידו. ובלבד שלא יהיה רגיל להחזיר לכולם, שמתוך כך לא יפדו את בכוריהם אלא אצלו, ונמצא גורם הפסד לשאר הכהנים. אבל לעניים⁵, רשאי להחזיר בכל פעם. ומכל מקום אם פירש האב שנותן במתנה על מנת להחזיר, **ועבר הכהן וקיבל, הבן פדוי**, כי מתנה על מנת להחזיר שמה מתנה. ואם היה בדעת האב לתת על מנת להחזיר, וחשב הכהן שזו מתנה גמורה, אין הבן פדוי עד שיתן לו האב במתנה גמורה. ואם ירצה לאחר מכן להחזיר לו, רשאי. ע"כ. נמצא שעל האב לתת את דמי הפדיון לכהן במתנה גמורה בשמחה, בלב שלם ונפש חפצה, ולא יתחמק, ולא יתחכם ליתן לו "מתנה על מנת להחזיר", ואף לא ירמוז לו ברמיזה כלשהי שיחזיר לו את הכסף וכיוצא בזה.⁶ ובכל זאת, במקרה שיש ספק אם הבכור הזה חייב בפדיון או לא, כגון שלא זוכרים אם נפדה בעבר בקטנותו או לא, או שהוא ספק בכור מחמת ספק נפל שהיה לפניו, וכל כיוצא בזה ספקות שהם, אף שמן הדין הוא פטור מפדיון, טוב שיפדהו אביו או שיפדה את עצמו, אלא שאם הוא חושש לחסרונו כיס, וחש הוא במעיו [במעותיו], די לכתחילה שיתן את דמי הפדיון לכהן במתנה על מנת להחזיר, כיון שבלאו הכי מן הדין הוא פטור לגמרי.

⁴ וכתב מרן החיד"א בספרו מדבר קדמות (מערכת פאות י'), פדיון הבן מסורת בידינו מפי זקנים שקבלו מהקדמונים, כי איש אשר יקיים מצות פדיון בנו הבכור כדין, ויתן חמשה סלעים לכהן בשמחה והיו לו לגמרי, שלא יחזיר הכהן שום דבר בשום אופן, יהיה בטוח שהילד יחיה וינצל מפגעי חולי הילדים ויגדל והיה לאיש. ע"כ. ועיין עוד בגיליון 210 (הערה 4) שהבאנו כמה מעשים מהגאון החיד"א והגאון רבי חיים פלאג' ועוד, על בכורים שנפדו אך שלא כהלכה, וחלו בחולאים מסוכנים, וכשפדו אותם שוב, ניצלו ממות לחיים טובים ולשלום. וכתב הכף החיים (יורה דעה סימן קטז אות קלט), יש להיזהר הרבה בפדיון הבן לעשותו כראוי בלי שום חשש, ויתן לכהן חמשה סלעים במתנה גמורה, ולא יחזור לקבלם מן הכהן במתנה, כי זה מועיל לחיות הילד. ע"ש.

⁵ ומה שלא כתב כן הרמב"ם בפירוש בפדיון הבן, אפשר כיון שאין דרכו להביא אלא הלכות שכתובות במפורש בגמרא, וכאן בגמרא קידושין כתוב במפורש, "בתרומה - יצא ידי נתינה, ואסור לעשות כן, מפני שנראה ככהן המסייע בבית הגרנות". אבל לגבי פדיון, לא הוזכר בגמרא במפורש שלא יעשה כן לכתחילה, אלא שהראשונים למדו שהוא הדין, כי מאי שנא.

⁶ בספר ליקוטי פנחס (עמוד רמג) הביא מעשה באחד שבנו הבכור חלה מאד, והלך לציונו של הגאון בעל קול אריה, שאצלו פדה את הבן, וצעק במר נפשו, רבי, אנכי פדית את בני כדין, לא לקחתי בחזרה את המעות אף כי עני אני, כי רציתי לקיים המצוה כראוי, על כן נא יחוס וירחם עלינו וימליץ טוב בעדנו, כי השם ישלח לו רפואה שלימה במהרה, ותיכף ומיד נראה סימנים טובים בילד וחזר לאיתנו, והיה לפלא. ע"כ.